

Πολυδύναμο Ενιαίο Κέντρο Ειδικής Αγωγής και βιωσιμότητα των Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής

Μαρία Χ. Δροσινού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Περίληψη

Η λειτουργική εξέλιξη για την διοικητική και οικονομική βιωσιμότητα των Σ.Μ.Ε.Α. μετά τους Ολυμπιακούς και Παραολυμπιακούς Αγώνες του 2004, πιθανόν να είναι εξαιρετικά κρίσιμη. Η διάθεση κονδυλίων από τον κρατικό προϋπολογισμό, παρά την κατ' αρχήν κατανόηση για την αντιμετώπιση των ανθρώπινων και κοινωνικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, θα περιοριστεί. Τα τεχνικά έργα υποδομής των Σ.Μ.Ε.Α. που χρηματοδοτούνται από προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά την ένταξη των νέων κρατών μελών, αναμένεται να περιοριστούν. Το πρώτο ζήτημα που καλείται η νομαρχιακή αρχή μαζί με την τοπική αυτοδιοίκηση να αντιμετωπίσουν είναι η συντήρηση των υποδομών και η χρήση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών, βάσει της κείμενης εκπαιδευτικής νομοθεσίας, από όλα τα Α.Μ.Ε.Α. Σε αυτή την περίπτωση σε συγκεκριμένες διοικητικές περιφέρειες της χώρας, όπου έχουν εξασφαλιστεί υποδομές και συντρέχουν οικονομικοί λόγοι αναδεικνύεται η αναγκαιότητα του Πολυδύναμου Ενιαίου Κέντρου Ειδικής Αγωγής (Π.Ε.Κ.Ε.Α.), ως λειτουργικής λύσης στο πρόβλημα της εξασφάλισης πόρων βιωσιμότητας των Σ.Μ.Ε.Α.

Λέξεις κλειδιά: Βιωσιμότητα των Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής (Σ.Μ.Ε.Α.), Πολυδύναμο Ενιαίο Κέντρο Ειδικής αγωγής (Π.Ε.Κ.Ε.Α.).

Η κ. Μαρία Δροσινού είναι Διδάκτωρ Ψυχολογίας και Πάρεδρος ε.θ. Ειδικής Αγωγής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

1. Κατανόηση και αντιμετώπιση των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων και αναγκών

Η ιδιότητα του Κοινωνικού Εταίρου στην εκπαίδευση. Οι Σ.Μ.Ε.Α. υλοποιούν σε κάποιο βαθμό την κατανόηση και την αντιμετώπιση των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων και αναγκών, για ισοτιμία στην εκπαίδευση των Α.ΜΕ.Α. Όλοι δεχόμαστε ότι τα Α.ΜΕ.Α. αντιμετωπίζουν εμπόδια στην καθημερινή τους ζωή γιατί η δομή της κοινωνίας μέσα στην οποία ζουν δεν έχει λάβει υπόψη της τα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά αυτής της ομάδας πληθυσμού, τις δυνατότητες και τις ανάγκες της. Το μέγεθος του εκπαιδευτικού ελλείματος που διαπιστώνεται εξαρτάται από τη βαρύτητα της αναπηρίας τους και το βαθμό προσπελασιμότητας στις Σ.Μ.Ε.Α. στις οποίες «τους επιτρέπεται» να εκπαιδευτούν.

Το ζήτημα για κατάργηση των διακρίσεων και ισότιμη εκπαιδευτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ένταξη των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας έρχεται στο προσκήνιο την 3^η Δεκέμβρη κάθε έτους, ημέρα που έχει καθιερωθεί από τη Βουλή των Ελλήνων ως Εθνική Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία. Η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.Ε.Α.), αναγνωρισμένη τριτοβάθμια οργάνωση των ατόμων με αναπηρία, είναι ο θεσμοθετημένος Κοινωνικός Εταίρος της Ελληνικής Πολιτείας για θέματα που αφορούν στα άτομα με αναπηρία με το Νόμο 2430/1996.

Με την ιδιότητα του Κοινωνικού Εταίρου, δίνεται η δυνατότητα στην Ε.Σ.Α.Ε.Α. να αναδεικνύει θέματα που είναι ζωτικής σημασίας για τα Α.ΜΕ.Α. και συνδέονται με την άσκηση θεμελιωδών ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, όπως είναι και αυτών της εκπαίδευσης. Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στο σχολιασμό ζητημάτων που θίγει η Έκθεση της Ε.Σ.Α.Ε.Α. για την 3^η Δεκέμβρη 2003 με θέμα: «ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ: ΙΣΟΤΙΜΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ. Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2004 – 2010. Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών στόχων και πραγματικότητας».

Η αναθεώρηση του Συντάγματος και οι νέες τάσεις. Η πρόσφατη αναθεώρηση του Συντάγματος και η συμπερίληψη σ' αυτό της παρ. 6 του άρθρου 21 αναγνωρίζουν στα άτομα με αναπηρία το δικαίωμα για πλήρη και ισότιμη εκπαιδευτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική τους συμμετοχή. Αυτό επιβάλλει και επιτάσσει την εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με τη νέα συνταγματική επιταγή, αλλά και την επίτευξη σύγκλισης της χώρας με το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε. στα θέματα των Α.ΜΕ.Α. Όμως η συναρμοδιότητα των Υπουργείων τείνει να καταστήσει μοναδικό φορέα διαπραγμάτευσης το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας με την ανάπτυξη ειδικών, παθητικών και επιδοματικών πολιτικών.

Από τότε που το ενδιαφέρον για τα ζητήματα αναπηρίας δεν εστιάζεται στο ίδιο το άτομο και τους λειτουργικούς του περιορισμούς, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτοί παραβλέπονται, αλλά λαμβάνει υπόψη την αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμου και του εκπαιδευτικού, κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού περιβάλλοντος, έχει σημειωθεί αξιολογική πρόοδος ώστε τα ζητήματα της αναπηρίας να μην περιορίζονται στο πεδίο της σωματικής, νοητικής, αισθητηριακής ή ψυχικής απόκλισης από το «φυσιολογικό», αλλά να αντιμετωπίζονται συνολικά και εκ μέρους της πολιτείας. *Η ανάδειξη της ολιστικής προσέγγισης της αναπηρίας και της σύνδεσης με πολιτικές καταπολέμησης των διακρίσεων και διασφάλισης κοινωνικής προστασίας εκφράζει τις νέες τάσεις* (Ε.Σ.Α.Ε.Α., 2003). Το πρόβλημα ωστόσο εστιάζεται στο κατά πόσο και με ποιο τρόπο είμαστε πρόθυμοι ή έτοιμοι να αντιμετωπίσουμε τις νέες προκλήσεις του 21ου αιώνα, όταν καταγράφονται λογικές και πραξιακές αντινομίες του τύπου: α) η ανθρώπινη ποικιλομορφία δεν έχει γίνει μέρος του αξιακού συστήματος της ελληνικής κοινωνίας, η οποία αντιλαμβάνεται διαφορετικά το πρόβλημα της αναπηρίας, β) η ποιότητα στην καθημερινή ζωή των Α.ΜΕ.Α. συναρτάται με την έλλειψη ολοκληρωμένης στρατηγικής που θα διασφαλίσει την εφαρμογή των πολιτικών δεσμεύσεων και γ) η χρηματοδότηση πολλές φορές δεν συμπίπτει με την προαπαιτούμενη δέσμευση πόρων για την πραγμάτωση των στόχων, η οποία προαπαιτείται (Χρηστάκης, 2001).

Η απόδοση της έννοιας της αναπηρίας από την Ε.Σ.Α.Ε.Α. Η αναπηρία είναι ένα πολυδιάστατο και σύνθετο φαινόμενο. Η κλασική ιατρική την συνδέει με την απώλεια, τη βλάβη ή την απόκλιση από τις «φυσιολογικές» ψυχολογικές, κινητικές ή βιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος. Η συσχέτιση των ικανοτήτων του ατόμου και των απαιτήσεων της κοινωνίας, ορίζει το ανάπηρο άτομο. Αξίζει να σημειωθεί η έμφαση στις λειτουργικές του ικανότητες που σχετίζονται με την αυτονομία και τη συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή. Η άποψη της Ε.Σ.Α.Ε.Α., που αναφέρεται στο σχέδιο δράσης που έχει καταθέσει, είναι ότι η πολιτική για την αναπηρία αποτελεί ουσιαστικά ένα ακόμη ζήτημα δημοκρατίας. Σχετίζεται με το δικαίωμα της συμμετοχής στην κοινωνία, στη βάση του ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και έχουν ίσα δικαιώματα, άρα και σε αυτό της εκπαίδευσης (Ε.Σ.Α.Ε.Α., 2003).

Τα δεδομένα όμως μας δείχνουν ότι οι άνθρωποι δυσκολεύονται να κατανοήσουν τα προβλήματα που δημιουργεί η κοινωνία μέσα στην οποία ζουν τα Α.ΜΕ.Α. Και ενώ η Ε.Σ.Α.Ε.Α. τονίζει ότι *είναι αναγκαίο να αποσαφηνιστεί ότι η έννοια της ισότητας δεν σημαίνει ότι όλοι είμαστε ίδιοι ή ότι μπορούμε να αντιμετωπιζόμαστε με τον ίδιο τρόπο*, έχουμε την περίπτωση που ο γονιός φτάνει αγανακτισμένος στο σωματείο της Ε.Σ.Α.Ε.Α. και καταγγέλλει ότι το παιδί του

«αποκλείεται» από το σχολείο με συνοπτικές διαδικασίες, οι οποίες του κοινοποιούνται «προφορικά». Η προτεινόμενη τάση μιας «πραγματικής» ισότητας στην εκπαίδευση, αν μπορεί να συμβεί, πιθανόν να έλυνε σε κάποιο βαθμό το πρόβλημα, αλλά ταυτόχρονα θα παρέπεμπε σε εξαιρετικά υψηλές χρηματοδοτήσεις ώστε να εξασφαλίζεται σε κάποιο βαθμό η προσδοκία για ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης και πλήρη συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες (Goffman, 2003).

Ωστόσο, οι «καλές» πολιτικές της ισότιμης εκπαιδευτικής μεταχείρισης δίνουν την ευκαιρία στα Α.ΜΕ.Α. να συμμετέχουν με τις δικές τους δυνατότητες στις εκπαιδευτικές δομές της κοινωνίας. Το Π.Ε.Κ.Ε.Α., στην προκειμένη περίπτωση, νομίζουμε ότι θα μπορούσε από ανενεργός διάταξη του νόμου 2817/2000 να αναδειχθεί σε ουσιαστικό παράγοντα για την λειτουργική εξέλιξη και για την διοικητική και οικονομική βιωσιμότητα των Σ.Μ.Ε.Α. Το δικαίωμα των Α.ΜΕ.Α. να εκπαιδεύονται προϋποθέτει χώρο και χρόνο για διαφορετικούς τρόπους οργάνωσης και λειτουργίας του κοινού σχολείου. Η αξιοποίηση των ικανοτήτων των Α.ΜΕ.Α., με βάση την Ε.Σ.Α.Ε.Α., επιδιώκεται με τη συμμετοχή στην εκπαιδευτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή και τη δυνατότητα να αποφασίζουν για τον τρόπο της ζωής τους. Με την προϋπόθεση ότι είναι σε θέση και μπορούν. Σε διαφορετική περίπτωση, οι γονείς των Α.ΜΕ.Α. (όπως η Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α. ΜΕ.Α. – Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία) αποφασίζουν για μια σειρά ζητημάτων, με πρώτιστο αυτό της *αυτόνομης ή ημιαντόνομης διαβίωσης*. Με άλλα λόγια η αγωνία των γονέων επικεντρώνεται στο τι θα γίνει με τα παιδιά τους, όταν «αυτοί κλείσουν τα μάτια». Πού και ποιος θα τα φροντίζει;

2. Τι είναι το Πολυδύναμο Ενιαίο Κέντρο Ειδικής Αγωγής (Π.Ε.Κ.Ε.Α.)

Ο Νόμος για την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (2817/2000, άρθρο 1, παρ. 24) αναφέρει: «Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Οικονομικών, ύστερα από εισήγηση του Τμήματος Ειδικής Αγωγής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, μπορεί να μεταβληθεί η διάρθρωση και η μορφή των σχολείων Ειδικής Αγωγής ή να καθιερώνονται νέοι τύποι των σχολείων αυτών ή να οργανώνονται σε Πολυδύναμα Ενιαία Κέντρα Ειδικής Αγωγής (Π.Ε.Κ.Ε.Α.) και να καθορίζονται τα θέματα λειτουργίας αυτών. Με όμοιο διάταγμα μπορούν να ιδρύονται στα Π.Ε.Κ.Ε.Α. ή σε σχολεία Ειδικής Αγωγής, βρεφουσμβουλευτικοί σταθμοί, να συνιστώνται οι αναγκαίες οργανικές θέσεις προσωπικού και να καθορίζονται θέματα λειτουργίας αυτών».

Η πρώτη αρχή αναφέρεται στη διαχείριση της ευθύνης για την εκπαίδευση. Αυτή αποτελεί κοινό τόπο συζήτησης και μοιράζεται σε τρία Υπουργεία, τα οποία καθιστώνται συναρμόδια και συνυπογράφουν τις όποιες αποφάσεις διαχείρισης προτάσεων εκπαιδευτικής πολιτικής με κυρίαρχο στόχο αυτό της *αυτόνομης διαβίωσης*.

Η δεύτερη αρχή αναφέρεται στην οργανο-δομική μετεξέλιξη των υπαρχουσών Σ.Μ.Ε.Α., οι οποίες μπορεί να μετεξελιχθούν είτε σε νέους τύπους σχολείων είτε να οργανωθούν σε Πολυδύναμα Ενιαία Κέντρα Ειδικής Αγωγής. Αυτή η οργανο-δομική μετεξέλιξη προτείνεται για να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών προς τα Α.Μ.Ε.Α., προκειμένου να μάθουν να ζουν αυτόνομα στον ανώτερο βαθμό των δυνατοτήτων τους και να διαχειρίζονται την καθημερινότητα ενταγμένοι στην κοινότητα (σχήμα 1).

Η τρίτη αρχή αναφέρεται στη δημιουργία θεσμικού πλαισίου το οποίο επιτρέπει την ίδρυση βρεφουσυμβουλευτικών σταθμών στα Π.Ε.Κ.Ε.Α. ή σε σχολεία Ειδικής Αγωγής. Με αυτόν τον τρόπο προωθούνται προγράμματα πρώιμης διάγνωσης και έγκαιρης παρέμβασης, ώστε να καταστεί αποτελεσματικότερη και ουσιαστικότερη η αποκατάσταση και η ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. σε όλα τα επίπεδα.

Εκπαίδευση - Κοινωνία της Γνώσης και το σκεπτικό της διάταξης του νόμου για το Π.Ε.Κ.Ε.Α. Η εκπαίδευση αποτελεί παράγοντα – κλειδί για την αυτόνομη ή ημιαυτόνομη διαβίωση, γιατί φροντίζει τόσο την προσωπική ανάπτυξη όσο και την εργασιακή και κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. Το Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2004 – 2010 έχει ως πρώτη προτεραιότητα την εκπαίδευση για όλους με σύγχρονο και ποιοτικό εκπαιδευτικό σύστημα, που είναι ο ταχύτερος δρόμος για την κοινωνία της γνώσης αλλά και για την καταπολέμηση κάθε μορφής διάκρισης. Η Πολιτεία μπορεί να αξιοποιήσει την προαναφερθείσα διάταξη σχετικά με τα Πολυδύναμα Ενιαία Κέντρα Ειδικής Αγωγής (Π.Ε.Κ.Ε.Α.) για να αντιμετωπίσει χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες της εκπαίδευσης των Α.Μ.Ε.Α. σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος και για ουσιαστική μεταρρύθμιση, που θα οδηγήσει στην άρση των διακρίσεων και στην καταπολέμηση του αποκλεισμού, που βιώνουν καθημερινά οι μαθητές Α.Μ.Ε.Α. στην εκπαίδευση (Δροσινού, 2002· Μπουρμά & Δίπλα, 2002).

Οι προτάσεις για εκπόνηση αναλυτικών προγραμμάτων εκπαίδευσης, συγγραφή και έκδοση βιβλίων και άλλου εκπαιδευτικού υλικού για κάθε κατηγορία αναπηρίας προϋποθέτουν: α) τη στελέχωση του Τμήματος Ειδικής Αγωγής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (το οποίο θα παράγει ουσιαστικό επιστημονικό και όχι οικονομο - διαχειριστικό έργο), β) τη στελέχωση της Διεύθυνσης Ειδικής Αγωγής, γ) την αναβάθμιση του θεσμού των Σχολικών Συμβούλων επιλέγοντας εκπαι-

δευτικούς και ειδικούς επιστήμονες με εξειδικευμένη πρακτική και θεωρητική γνώση στην Ειδική Αγωγή και στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία κατά κατηγορία αναπηρίας, δ) τη δημιουργία υποδομής με επιστήμονες εξειδικευμένους σε κάθε κατηγορία αναπηρίας, που θα μπορούν να στελεχώσουν πανεπιστημιακά τμήματα, ή άλλα κέντρα εκπαίδευσης, μετεκπαίδευσης και εξειδίκευσης επιστημόνων σε κάθε κατηγορία αναπηρίας και ε) τη φροντίδα εκπόνησης ειδικού προγράμματος υποστήριξης φοιτητών με αναπηρία.

Αρχή του Mainstreaming και το Πολυδύναμο Ενιαίο Κέντρο Ειδικής Αγωγής. Η διάσταση της αναπηρίας πρέπει να διαχέεται σε όλες τις κοινωνικές υπηρεσίες που αφορούν στο γενικό πληθυσμό (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2001). Το Πολυδύναμο Ενιαίο Κέντρο Ειδικής Αγωγής μπορεί να λειτουργεί συμπληρωματικά προς την ένταξη των Α.ΜΕ.Α., με βασικό στόχο την εκπαίδευση στην αυτόνομη διαβίωσή τους (Ν. 2817/2000, 2831/2000, 3057/2002, 3106/2003).

Με βάση το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2004 -2010 οφείλει η Πολιτεία να αναλάβει την οργάνωση και την ανάπτυξη ενός συστήματος εκπαιδευτικής και κοινωνικής υποστήριξης με στόχο την ένταξη και αυτονομία των Α.ΜΕ.Α. και των οικογενειών τους. Ένα σύστημα που θα τους επιτρέπει να αξιοποιούν τις ικανότητές τους και να σταθμίζουν τους λειτουργικούς περιορισμούς τους, μπορεί να περιλαμβάνει πρωτοβουλίες εκπαίδευσης, όπως είναι η κατ'οίκον διδασκαλία όπου, βέβαια, αυτή απαιτείται. Το Π.Ε.Κ.Ε.Α. μπορεί να υποστηρίξει εκπαιδευτικά προγράμματα φροντίδας, όπως είναι η βοήθεια στο σπίτι σε μητέρες με παιδιά με βαρύ αυτισμό ή πολλαπλές αναπηρίες, π.χ. νοητική ανεπάρκεια και κινητικά προβλήματα. Μπορεί, ακόμη, να υποστηρίξει την εκπαίδευση Α.ΜΕ.Α. σε στέγες αυτόνομης, ημιαυτόνομης και προστατευμένης διαβίωσης, ξενώνες βραχείας φιλοξενίας, αλλά και του προσωπικού βοηθού ή του νοσηλευτή κατ'οίκον.

Η μεγάλη πρόκληση όμως που πρέπει να αντιμετωπίσει ένα τέτοιο σύστημα υπηρεσιών στη λογική του Mainstreaming, καθώς και το Π.Ε.Κ.Ε.Α. είναι η *συμπεριφορά του προσωπικού και ο τρόπος οργάνωσης και παροχής των υπηρεσιών ώστε να απομακρυνθούν «κατάλοιπα» ιδρυματικής νοοτροπίας και συμπεριφοράς από μέρους τους.* Συχνά, είτε οι υπηρεσίες είναι εκπαιδευτικές είτε κοινωνικές, ακόμη και όταν αυτές παρέχονται στο χώρο κατοικίας του ατόμου, το άτομο βιώνει τον εξευτελισμό και είναι ανίσχυρο να αντιδράσει. Το Π.Ε.Κ.Ε.Α. μπορεί να παρέχει εκπαίδευση με στόχο την αυτονομία στο πλαίσιο του εθνικού σχεδίου αποϊδρυματοποίησης. Αποδέχεται την αναδιοργάνωση, τον επαναπροσδιορισμό, τον περιορισμό των δομών κλειστής περιθάλψης, την ανάπτυξη υποστηρικτικού πλαισίου, ώστε να παραμένουν στην κοινότητα τα άτομα με βαριές

αναπηρίες και πολλαπλές ανάγκες εξάρτησης, αλλά και την ανάπτυξη δομών προστατευμένης διαβίωσης για άτομα που αδυνατούν να ζήσουν αυτόνομα.

Η ανθρώπινη αξία, η έννοια της προσβασιμότητας και του σχεδιασμού για όλους στο Πολυδύναμο Ενιαίο Κέντρο Ειδικής Αγωγής. Η προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων των αναπήρων στις αρχές του 21^{ου} αι. εμποδίζεται από ανέκφραστες αντιλήψεις και προκαταλήψεις. Στην πρόταση (σχήμα 2) για το Π.Ε.Κ.Ε.Α. η ανθρώπινη αξία συνεκτιμάται με διπλό αξιολογικό σύστημα, του οποίου τη μία όψη βλέπουμε στις αξίες που οι άνθρωποι ανοιχτά παραδέχονται και οι οποίες έχουν διατυπωθεί σε στόχους και σε επίσημες θέσεις. Με βάση αυτές, έχουν ιδρυθεί Ειδικά Νηπιαγωγεία, Ειδικά Δημοτικά Σχολεία, Ειδικά Γυμνάσια, Ειδικά Λύκεια, Ειδικά Τεχνικά Εκπαιδευτήρια, Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.). Από την άλλη πλευρά, έχουμε τις μη λεκτικοποιημένες αντιλήψεις που δεν εκφράζονται, αλλά επηρεάζουν καθοριστικά τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συμπεριφέρονται στην πράξη. Έτσι, συναντούμε Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής (Σ.Μ.Ε.Α.) όπου: το Ειδικό Νηπιαγωγείο έχει αυτόνομη διεύθυνση και μαθητικό δυναμικό ενός παιδιού, ενώ στον ίδιο χώρο το Ειδικό Δημοτικό Σχολείο με αυτόνομη διοικητική διεύθυνση επίσης έχει μαθητικό δυναμικό επτά μαθητών και προσωπικό επτά ατόμων. Το ερώτημα που προκύπτει κατ' αρχάς είναι πώς μπορούν να καλυφθούν τα λειτουργικά έξοδα δύο διευθύνσεων ειδικών σχολείων στον ίδιο χώρο; Με άλλα λόγια, οι φιλάνθρωπες αντιλήψεις του τύπου «τα καημένα τα παιδιά» παραβλέπουν την αναποτελεσματική διοικητική διαχείριση των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών προς τα Α.Μ.Ε.Α. παρόλο το υψηλό κόστος των δαπανών (μισθοί εκπαιδευτικών, ανελαστικές δαπάνες λειτουργίας).

Παρά το γεγονός ότι σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο αρχών, έχει αναγνωριστεί η ανάγκη επίτευξης οικονομικής εκπαιδευτικής και κοινωνικής συνοχής με την ανάληψη δράσεων καταπολέμησης των διακρίσεων (ΕΣΔΕν, 2001-2003, 2003-2005), αυτή δεν πραγματώνεται στο επίπεδο τοπικών κοινωνιών. Για παράδειγμα, οι κάτοικοι μιας γειτονιάς αντιδρούν έντονα στο ενδεχόμενο εγκατάστασης Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. ή Τ.Ε.Ε. Ειδικής Αγωγής ή ξενώνα ατόμων με ψυχική αναπηρία του προγράμματος αποασυλοποίησης, ενώ ταυτόχρονα αρνούνται κατηγορηματικά ότι διακατέχονται από αρνητική τοποθέτηση προς τα άτομα αυτά και προφασίζονται ότι δεν υπάρχει διαθέσιμος χώρος στην περιοχή τους. Η πιο συνηθισμένη διαπίστωση ελλείμματος στο αξιακό σύστημα της κοινωνίας βρίσκεται στη φράση «δεν είχαμε τέτοια πρόθεση, αλλά δεν το σκεφτήκαμε». Αυτό σημαίνει ότι η ανθρώπινη ποικιλομορφία δεν έχει γίνει μέρος της κοινωνικής δομής.

Οι δημοκρατικές και πολυπολιτισμικές κοινωνίες ιεραρχούν την ανθρώπινη

αξία με βάση τους λειτουργικούς περιορισμούς των πολιτών. Συχνά η ανθρώπινη αξία σε σχέση με την αναπηρία του ατόμου ερμηνεύεται είτε ως «ενσωμάτωση» είτε ως «ένταξη». Η προσέγγιση στο παραδοσιακό ή στο σύγχρονο μοντέλο για την αναπηρία είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις οικονομικές πολιτικές. Για παράδειγμα, η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση των παιδιών χωρίς αναπηρία δεν μπορεί να «ισχύσει» και για τα παιδιά με αναπηρία, διότι η Πολιτεία αδυνατεί συνταγματικά να «υποχρεώσει» ένα παιδί με αναπηρίες να «φοιτήσει οπωσδήποτε στο σχολείο». Ωστόσο, η έννοια κοινωνική ενσωμάτωση των Α.ΜΕ.Α. δηλώνει ότι αυτά ανήκουν μεν στο κοινωνικό σύνολο αλλά θα πρέπει να ληφθούν ειδικά μέτρα και να δημιουργηθούν ειδικές, ξεχωριστές υπηρεσίες που θα συμβάλουν στην ένταξη.

Με άλλα λόγια, τα Α.ΜΕ.Α. είναι αναγνωρίσιμα από το κοινωνικό σώμα με βάση το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της αναπηρίας αλλά αυτό είναι κάτι διαφορετικό που πρέπει να ενσωματωθεί στην κοινωνική συναλλαγή. Και για να γίνει αυτό, απαιτείται αφομοιωτική διαδικασία. Από την άλλη η έννοια της ένταξης (ΥΠΕΠΘ, 1996 & 2003· Χρηστάκης, 2001· Goffman, 2003), π.χ. τμήματα ένταξης στα κοινά σχολεία, παραπέμπει σε αλλαγές συμπεριφοράς και νοοτροπίας, ώστε ο καθένας, με και χωρίς αναπηρία, να μπορεί να βρει τη θέση του. Η αλλαγή νοοτροπίας συναντά εμπόδια που περιορίζουν ή μπλοκάρουν την εξέλιξη της ενταξιακής διαδικασίας (ΥΠΕΠΘ-ΠΙ, 1996 & 2003). Για παράδειγμα στο μικροεπίπεδο της διδακτικής παρέμβασης στα τμήματα ένταξης (ειδικές τάξεις), η μεθοδολογία περιορίζεται στη συμπλήρωση «φωτοαντιγραφικών ασκήσεων» και δεν προωθεί τον εξατομικευμένο διδακτικό προγραμματισμό με κατάλληλες δομημένες προσαρμογές στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες του μαθητή Α.ΜΕ.Α.

3. Η διοικητική αναγκαιότητα του (Π.Ε.Κ.Ε.Α.)

Τοπική αυτοδιοίκηση, συντήρηση των υποδομών Σ.Μ.Ε.Α. και χρήση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών από όλα τα Α.ΜΕ.Α. Το πρώτο ζήτημα που καλείται η νομαρχιακή αρχή μαζί με την τοπική αυτοδιοίκηση να απαντήσει αφορά τη συντήρηση των υποδομών και τη χρήση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών από όλα τα Α.ΜΕ.Α. Σε αυτή την περίπτωση, σε συγκεκριμένες διοικητικές περιφέρειες της χώρας, όπου έχουν εξασφαλιστεί υποδομές και συντρέχουν οικονομικοί λόγοι, προτείνουμε με την παρούσα μελέτη, ως λειτουργική λύση στο πρόβλημα της εξασφάλισης πόρων βιωσιμότητας των Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής (Σ.Μ.Ε.Α.), την οργανο-δομική συνάρθρωση του Πολυδύναμου Ενιαίου Κέντρου Ειδικής Αγωγής.

Η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στη λειτουρ-

γία του Π.Ε.Κ.Ε.Α. Έχει την ευθύνη της συντήρησης των κτιριακών δομών, καλύπτοντας δαπάνες των επιμέρους Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής (Σ.Μ.Ε.Α.): Ειδικό Νηπιαγωγείο, Ειδικό Δημοτικό σχολείο, Τ.Ε.Ε. Ειδικής Αγωγής, Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης) που απαρτίζουν το Π.Ε.Κ.Ε.Α. Ταυτόχρονα όμως καλείται να αναδείξει και να προβάλλει μέσα από την εκπαιδευτική πολιτική του Π.Ε.Κ.Ε.Α. μια σειρά θεμάτων σχετικά με την αναπηρία.

Ένα σοβαρό ζήτημα είναι αυτό της κατάστασης των γυναικών με αναπηρία και των μητέρων παιδιών με αναπηρία. Ο κοινωνικός αποκλεισμός που βιώνουν είναι διττός με βάση την αναπηρία τους αλλά και το φύλο τους. Ένα ακόμη σημείο που μπορεί να προβληθεί από το Π.Ε.Κ.Ε.Α. είναι η εκπαίδευση των μελών της τοπικής κοινωνίας στην ανοχή των Α.ΜΕ.Α., που διαβιούν, ακόμη, σε Κέντρα Κλειστής Περιθάλψης (ιδρύματα) και αποτελούν την πλέον αποκλεισμένη κατηγορία ατόμων με αναπηρία (Ε.Σ.Α.Ε.Α., 2003).

Επίσης, μία από τις ομάδες – στόχους για τις οποίες το Π.Ε.Κ.Ε.Α. οφείλει να αναπτύξει εκπαιδευτική δράση, στο πλαίσιο της τοπικής κοινωνίας, είναι οι μετανάστες με αναπηρία, νόμιμοι και παράνομοι, καθώς και οι Έλληνες ομογενείς και παλιννοστούντες με αναπηρία, οι οποίοι υφίστανται διττή ή και πολλαπλή διάκριση (Ε.Σ.Α.Ε.Α., 2003).

Άτομα με βαριές αναπηρίες και πολλαπλές ανάγκες εξάρτησης, οι οικογένειές τους και το Π.Ε.Κ.Ε.Α. Τα άτομα με βαριές αναπηρίες και πολλαπλές ανάγκες εξάρτησης, είναι άτομα με αυτισμό, νοητική ανεπάρκεια, πολλαπλές και σπάνιες αναπηρίες. Είναι οι ξεχασμένοι, οι αποκλεισμένοι της ζωής. Το Π.Ε.Κ.Ε.Α. μπορεί να υποστηρίξει και τις οικογένειές τους με εκπαιδευτικά προγράμματα ημι-αυτόνομης διαβίωσης. Ακόμη μπορεί να συμβάλει, επηρεάζοντας την τοπική κοινωνία, στη διαμόρφωση θετικών στάσεων στη διαδικασία ένταξης των Α.ΜΕ.Α. Συνειδητοποιώντας η τοπική κοινότητα, στο πλαίσιο της συνεργασίας της με τα Π.Ε.Κ.Ε.Α., ότι τα Α.ΜΕ.Α. βρίσκουν εμπόδια στην πρόσβασή τους σε καίριες υπηρεσίες, όπως είναι τα Κέντρα Υγείας και τα Νοσοκομεία, στα οποία σημειωτέον, δεν υπάρχει ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό ειδικά εκπαιδευμένο και ευαισθητοποιημένο στις πολλαπλές τους ιδιαιτερότητες, αναμένεται ότι θα δραστηριοποιηθούν και θα διευθετηθούν ανεπάρκειες και ελλείψεις και με τη δική τους συμβολή. Μερικά από τα προβλήματα που ανατρέπουν την όποια ισορροπία επιχειρεί η ένταξη εντοπίζονται στην αδυναμία πρόσβασης στα μέσα μεταφοράς, ακόμη και όταν η αναπηρία των ατόμων αυτών δεν είναι σωματική, όπως συμβαίνει με τα άτομα που έχουν αυτισμό ή νοητική ανεπάρκεια ή δεν μπορούν να κυκλοφορούν χωρίς συνοδό για τον οποίο δεν υπάρχει πρόβλεψη από τη νομο-

θεσία της χώρας. Τα παιδιά με βαριές αναπηρίες και πολλαπλές ανάγκες εξάρτησης, στη μεγάλη πλειοψηφία τους, δεν έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, γιατί δεν υπάρχουν επαρκή ειδικά σχολεία για να τα δεχθούν, δεν υπάρχουν αρκετοί εκπαιδευτικοί, ειδικευμένοι στην αναπηρία τους, δεν υπάρχουν ειδικά αναλυτικά προγράμματα, βιβλία και κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό. Νομίζουμε ότι η πρόταση για την οργανο-δομική αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχει το μοντέλο του Π.Ε.Κ.Ε.Α. μπορεί να επιλύσει αρκετά από τα παραπάνω προβλήματα.

Αναφέρει χαρακτηριστικά η Ε.Σ.Α.Ε.Α.: «Τα άτομα με βαριές αναπηρίες και πολλαπλές ανάγκες εξάρτησης, τα άτομα με αυτισμό, με νοητική υστέρηση, με πολλαπλές και σπάνιες αναπηρίες στη χώρα μας δεν έχουν πρόσβαση στη ζωή. Στη μεγάλη πλειονότητά τους, ζουν αποκλεισμένα στα σπίτια τους, αποκλειστικά σε βάρος των γονιών τους που μόνοι, χωρίς ουσιαστική κρατική υποστήριξη και χωρίς κοινωνική συμπαράσταση, σηκώνουν το σταυρό της αναπηρίας των παιδιών τους και πορεύονται στο Γολγοθά τους έχοντας μέρα-νύχτα στην ψυχή τους ένα βασανιστικό, επίμονο, εφιαλτικό και αναπάντητο ως τώρα ερώτημα: “Τι θα γίνουν τα παιδιά μας, όταν εμείς πεθάνουμε;” »

Η οικονομική βιωσιμότητα των Σ.Μ.Ε.Α. και η στρατηγική εφαρμογής του εθνικού σχεδίου δράσης για την αναπηρία νοηματοδοτεί το Π.Ε.Κ.Ε.Α. Η στρατηγική εφαρμογής του εθνικού σχεδίου δράσης για την αναπηρία οφείλει να λάβει πολύ σοβαρά υπόψη τη βιωσιμότητα των Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής, που συνδέεται με τη συνεκτική οργανο-δομική διάρθρωση του Π.Ε.Κ.Ε.Α., τις αρχές του mainstreaming, την αρχή διασφάλισης των δικαιωμάτων των Α.Μ.Ε.Α., τα Τοπικά Σχέδια Δράσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης α' και β' βαθμού, τη συμβολή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, την Κοινωνία των Πολιτών, τους Κοινωνικούς Εταίρους και την Εκκλησία (σχήμα 1).

Ειδικότερα, ο όρος «mainstreaming» σημαίνει τη διάχυση της διάστασης της αναπηρίας στο σύνολο των φορέων που σχεδιάζουν και εφαρμόζουν πολιτική. Τα θέματα των Α.Μ.Ε.Α. μπορούν να ενταχθούν σε όλες τις εκπαιδευτικές δομές. Σε καμιά περίπτωση όμως ο όρος δε μεταφράζεται ως διαδικασία κατάργησης όλων των ειδικών υπηρεσιών που απευθύνονται στα Α.Μ.Ε.Α. Υιοθετώντας την αρχή του mainstreaming εξακολουθούν κατά το σχεδιασμό των εκπαιδευτικών πολιτικών και των υπηρεσιών να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες τους, οι οποίες ποικίλλουν ανάλογα με την κατηγορία της αναπηρίας, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η πρόσβαση των Α.Μ.Ε.Α. στην εκπαίδευση, στην απασχόληση, στην υγεία, σε αγαθά και υπηρεσίες που απευθύνονται στο γενικό πληθυσμό. Η Πολιτεία δια του Π.Ε.Κ.Ε.Α. μπορεί να ενισχύσει τον εσωτερικό της μηχανισμό, ώστε να δραστηριοποιηθούν όλα τα επίπεδα οργάνωσης (Κεντρική και Περιφερειακή Διοίκηση,

Νομαρχιακή και Τοπική Αυτοδιοίκηση) σύμφωνα με τις αρχές του mainstreaming.

Η Αρχή Διασφάλισης των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία συνηγορεί υπέρ του Π.Ε.Κ.Ε.Α., γιατί αυτό ελαχιστοποιεί την παραγωγή διακρίσεων σε βάρος των Α.ΜΕ.Α. και συνδράμει στην προστασία των δικαιωμάτων τους. Ωστόσο, μια Αρχή, που θα ελέγχει την εφαρμογή των Πρότυπων Κανόνων του Ο.Η.Ε., της νομοθεσίας και των άλλων κανονισμών, θα μπορεί να παρίσταται σε δίκες εκ μέρους φυσικών προσώπων (γονέας που μηνύει την Πολιτεία για ανεπαρκή ή ανύπαρκτη εκπαιδευτική φροντίδα του ανάπηρου παιδιού του) καθώς και να παρέχει νομικές συμβουλές – οδηγίες σε προσωπικές περιπτώσεις (αποκλεισμός μαθητή με αυτισμό με την αιτιολογία της κοινωνικής λειτουργού ότι δεν υπάρχει χώρος). Η Αρχή μπορεί να είναι ο Συνήγορος του Πολίτη. Επίσης, το Εθνικό Παρατηρητήριο Α.ΜΕ.Α., που συστήθηκε με το Ν. 3106/2003 άρθρο 10, είναι απαραίτητο να συμμετέχει στο σχεδιασμό, στην ανάπτυξη, στην εφαρμογή και στην αξιολόγηση της εθνικής πολιτικής. Τέλος, σημειώνουμε ότι στη χώρα μας υπάρχει έλλειψη πληροφορίας λόγω του μικρού αριθμού ερευνών για το περιβάλλον και τις καταστάσεις που δημιουργούν τα εμπόδια στα Α.ΜΕ.Α.

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ασκούν επιρροή και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αλλαγή των στάσεων και του τρόπου που η κοινωνία βλέπει την αναπηρία. Τα συλλογικά όργανα εκπροσώπησης των δημοσιογράφων και των ιδιοκτητών έντυπου και ηλεκτρονικού τύπου πρέπει να αναλάβουν δράση για τη διάχυση της διάστασης της αναπηρίας στο σχεδιασμό της πολιτικής τους, για τη διασφάλιση των κωδίκων δεοντολογίας για τα Α.ΜΕ.Α. και για την προβολή θεμάτων που τα αφορούν. Μπορούν ακόμη να καταγράψουν τη δική τους διακριτή συνεισφορά στην πραγματοποίηση της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία: α) προωθώντας τη θετική εικόνα των Α.ΜΕ.Α. και αποφεύγοντας τα αρνητικά στερεότυπα, β) αυξάνοντας την κάλυψη θεμάτων που σχετίζονται με την αναπηρία, γ) ενθαρρύνοντας τη συνεργασία με τις οργανώσεις των Α.ΜΕ.Α., δ) βελτιώνοντας την προσβασιμότητα του εργασιακού χώρου τους καθώς και των υπηρεσιών τους, ε) αυξάνοντας τον αριθμό των Α.ΜΕ.Α. που εργάζονται ως επαγγελματίες σ' αυτόν τον τομέα. Επίσης οι κοινωνικοί εταίροι, οι συνομοσπονδίες, τα σωματεία, οι οργανώσεις των εργοδοτών και των εργαζομένων μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση των Α.ΜΕ.Α. με τα οποία ζουν στην ίδια κοινωνία.

Οι φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών (γυναικείες οργανώσεις, οργανώσεις νεολαίας, οργανώσεις καταναλωτών κτλ.) μπορούν να διασφαλίσουν ότι ο σχεδιασμός επιτρέπει στα Α.ΜΕ.Α. να συμμετέχουν σ' αυτές και να επωφελούνται από αυτές. Επίσης οι οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν να αναπτύξουν δράση για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Α.ΜΕ.Α.

Τέλος, η Εκκλησία μπορεί να έχει τη δική της συμβολή στη διάδοση του μηνύματος της αποδοχής των δικαιωμάτων και των αναγκών των Α.ΜΕ.Α., συμβάλλοντας στην απομάκρυνση των φόβων, των μύθων και των προκαταλήψεων. Για το σκοπό αυτό, μπορεί να αξιοποιήσει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που έχει στη διάθεσή της, να ενημερώσει όλους τους κληρικούς της χώρας όσον αφορά στη νέα προσέγγιση για την αναπηρία που θέλει τα Α.ΜΕ.Α. υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι αντικείμενα οίκτου και να καταστήσει το κτιριακό αλλά και τον ψηφιακό εξοπλισμό της Εκκλησίας προσβάσιμο στα άτομα αυτά.

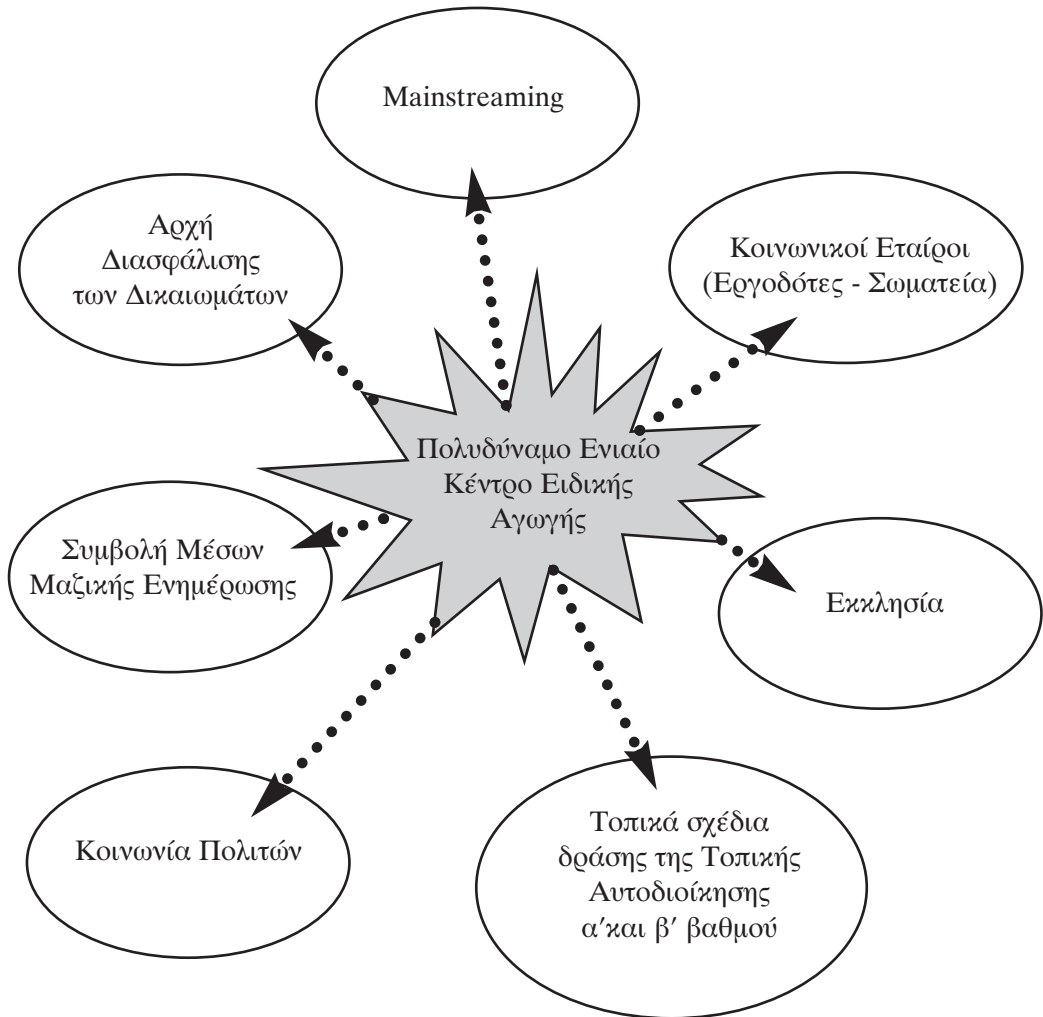
Βιβλιογραφία

- Δροσινού, Μ. (2002). Προγράμματα και υπηρεσίες σε παιδιά με ειδικές ανάγκες στο Πίτσιμπεργκ των Ηνωμένων Πολιτειών. *Παιδαγωγικό Βήμα Αργαίου*, 42, 28-48.
- Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση (ΕΣΔΕν) 2001 – 2003/2003 – 2005.
- Ε.Σ.Α.Ε.Α. (2003). «Ατομα με Αναπηρία: Ισότιμοι πολίτες. Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2004 – 2010. Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών στόχων και πραγματικότητας». Έκθεση της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία για την 3^η Δεκέμβρη 2003, η οποία δόθηκε στον Πρόεδρο της Βουλής. Αθήνα.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001). Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, Rule 11. Recreation and sports.
- Goffman, E. (2003). *Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*, μτφ. Δ. Μακρυνιώτη, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Νόμος 2817/2000: Εκπαίδευση Ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Νόμοι: 2831/2000, 3057/2002, 3106/2003.
- ΥΠΕΠΘ (1996). Πλαίσιο Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής. Προεδρικό Διάταγμα 301/1996.
- ΥΠΕΠΘ-Π.Ι. (2003). *Βιβλίο για το δάσκαλο. Δραστηριότητες Μαθησιακής Ετοιμότητας*. α) Προφορικός λόγος, β) Ψυχοκινητικότητα, γ) Νοητικές Ικανότητες, δ) Συναισθηματική Οργάνωση, Γ' έκδοση Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Χρηστάκης, Κ. (2001). *Προβλήματα συμπεριφοράς στη σχολική ηλικία. Εκτίμηση, πρόληψη, καταγραφή, αντιμετώπιση*. Αθήνα: Ατραπός.
- Ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρώπης 6^{ης} Μαΐου 2003.
- Μπουρμά, Αθ., & Δίπλα, Ν. (2002). *Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Prisley Ridge Schools*. Αθήνα: Μελέτη των συγγραφέων.

Παράρτημα

Σχήμα 1

Αρχές Βιωσιμότητας Πολυδύναμου Ενιαίου Κέντρου Ειδικής Αγωγής

Σχήμα 2

